

1

2

Obr. 1. Budova univerzity v Lundu (LUX) s novou přístavbou z r. 2014, kde se konala konference. Foto: Irena Blažková, 2018.

Obr. 2. Příklad kvalitní moderní architektury v areálu nemocnice v Lundu, oční klinika. Foto: Irena Blažková, 2018.

je školí, s cílem zamezit ztrátě informací při neodborném zacházení s nálezy.

Bohatý dvoudenní program konference doplnilo další den pracovní setkání neziskového společenství CARARE, které vzešlo ze stejnojmenného projektu a dalších projektů Evropské komise zaměřených na rozvoj evropského portálu pro kulturní dědictví *Europeana*. Národní památkový ústav se účastnil dvou z těchto projektů (CARARE a LoCloud). Ústav se i po jejich skončení podílí na aktivitách směřujících ke sdílení informací o digitálních dokumentech v pamětových institucích – ministerstvo kultury připravuje vybudování národního portálu *Czechiana* jako národního agregátora pro portál *Europeana*.

Workshop CARARE přinesl kromě případových studií jednotlivých příspěvateľů portálu *Europeana* i informace o aktuální práci společenství, zejména o vývoji nového datového schématu, které umožní snadnější mapování metadat a také následné obohacování již poskytnutých dat. Zajímavým případem dalšího využití dat v portálu *Europeana* je databáze *Art Nouveau* z oblasti Podunají,² kde však zatím data z České republiky chybí.

Za zmínku stojí i samotné město Lund s dobře udržovaným historickým jádrem, jehož velkou část zabírá univerzitní kampus. Centru dominuje velkolepá románská katedrála. V její blízkosti se nachází i skanzen, založený již koncem 19. století, který představuje vývoj místního bydlení, včetně mobiliáře a dalšího vybavení, od prehistorie až do počátku 20. století. Velmi zajímavé jsou i některé příklady moderní architektury.

Irena BLAŽKOVÁ

■ Poznámky

2 Art Nouveau Danube digital repository, dostupné z: <http://and.civitat.com>, vyhledáno 9. 7. 2018.

Odboje 1941/1. Obnova památky moderní architektury

STRAKOŠ, Martin (ed.). *Odboje 1941/1. Obnova památky moderní architektury*. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě. Ostrava 2016. ISBN 978-80-85034-93-6. 254 s.

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě, vydal v roce 2016 luxusní publikaci (254 stran, formát 220 × 280 mm) o novém sídle Národního památkového ústavu v Ostravě, pro které byla využita rehabilitovaná budova bývalého Okresního sociálně-zdravotního ústavu v Moravské Ostravě. V zásadě jde o kolektivní monografii, vycházející ze semináře *Nové ve starém* (Ostrava, březen 2016), který se zabýval historií budovy, jejími pozdějšími pohnutými osudy a v neposlední řadě také její komplikovanou rekonstrukcí.

Před editorem knihy – a současně autorem větší části textu – ostravským historikem umění a památkářem Martinem Strakošem stál problém, kterak skloubit různé problematiky, respektive odlišné úhly pohledu na budovu, ve které se snoubí jak tematika architektury zdravotnických zařízení v bývalém Československu a otázky rekonstrukce památek moderní architektury, tak také široká oblast bouřlivých moderních dějin Ostravska, respektive dějin českých zemí obecně. Nejprve tedy shrňme základní fakta o problematice, o níž kniha pojednává.

Historie výstavby budovy

Zdravotnická infrastruktura se začala budovat v Moravské Ostravě relativně pozdě, až na sklonku

19. století, v návaznosti na překotnou industrializaci a následnou urbanizaci města.

Po roce 1885 představitelé města zřídili epidemickou nemocnici v městské části Fifejdy, která se tehdy nacházela mimo souvislou městskou zástavbu, a měla tak nemalé výhody, spočívající v možnosti dalšího případného rozšiřování areálu a také z epidemiologického hlediska v zamezení šíření případné nákazy. Na Ostravě-Fifejdách tak vznikl areál současné městské nemocnice, pozměňovaný nejrůznějšími přestavbami a dostavbami, které kulminovaly ve 30. letech minulého století. Stylově pak jde o konglomerát nejrůznějších slohových proudů, od historizujících budov k modernisticky pojatým pavilonům.

Myšlenka propojení zdravotní a sociální péče vedla příslušné instituce ke snaze vybudovat objekt, kde by našly útočiště příslušné spolky, z nichž nejdůležitější byly Československý červený kříž a Masarykova liga proti tuberkulóze.

Po zvolení stavební parcely poblíž Městské nemocnice na Fifejdách, výhodné mimo jiné z hlediska napojení na blízký dopravní uzel u náměstí Republiky, vypsala Okresní správa zdravotní a sociální péče v roce 1931 architektonickou soutěž, v níž se mezi třiceti návrhy prosadil na druhé místo architekt Karel Rošík s tím, že první cena nebyla porotou udělena. Tomuto architektovi komise „přidělila“ ještě Jaroslava Stockara-Bernkopfa, který měl zpracovat návrhy interiérů a podle hypotézy autorů publikace (s. 171) také jistým způsobem „dohlížet“ na hlavního architekta. Stavbu pak v udivujícím tempu (zadání srpen – hrubá stavba prosinec 1932) realizovala firma Karla Gajovského z Moravské Ostravy.

Budovu architekti vyprojektovali v racionálním duchu přísné geometrie pravých úhlů a plochých střeš. Ačkoliv působí z hlavního pohledu symetricky, půdorys projektanti uspořádali na tvaru písmene L s tím, že jednopatrový boční blok se obrací směrem k městské nemocnici. V dispozičním řešení dali projektanti před-

nost tradičnímu, přehlednému uspořádání, když hlavní schodiště vložili do středního rizalitu, z něhož se do jednotlivých pater rozbíhají široké chodby, kudy bylo možné vstoupit do individuálních kanceláří organizací sídlících v budově. Na plášti objektu architekti využili umírněného kontrastu mezi tradičními omítkami a obkládačkami, kterými pokryli střední schodišťový rizalit a boční přízemní křídla.

Na racionální architektuře zdravotně-sociálního domu, slohově na pomezí purismu a funkcionalismu,¹ zaujme snaha o potlačení ducha nemocniční, „aseptické“ budovy. Ta se projevuje v prosvětlení chodeb, do jejichž středních částí architekti vložili otevřené „zálivy“ sloužící jako čekárny a respira pro ošetřovatelky (s. 30). Velice zajímavým příspěvkem k dějinám naší moderní architektury pak je poznatek o použité výrazné barevnosti na dveřích v jednotlivých patrech. Tato „veselost ve vnitřní architektuře“ (s. 123), kterou již dříve Karel Rošík a Jaroslav Stockar-Bernkopf použili k odlišení jednotlivých pavilonů ve státní nemocnici v Zábřehu nad Odrou, jistě potěšila dětské pacienty, ale i těm dospělým napomáhala při orientaci v budově.

Souhrnem se jednalo o velice kvalitní budovu, jak z hlediska estetického, tak také provozního. Nešlo naopak o samoučelnou architektonickou exhibici, což je možná důvod, proč ve své době budově nevěnoval větší pozornost odborný tisk. Patrně byla stavba na tradicionalisty málo obvyklá, zatímco na modernisty málo avantgardní. V kontextu architektury veřejných budov československého státu stavba dokazuje, že standard těchto budov byl na velice vysoké úrovni, což rezonuje i v Hasičském jubilejním domu od Karla Gajovského, vybudovaném později (1937–1938) poblíž. Touto přístavbou se vstup do Městské nemocnice uzavřel do tvaru písmene U.

Jak jsem již předeslal, případ budovy zdravotně-sociálního domu je i odrazem „velkého příběhu“ dějin českých zemí.

Po okupaci Československa převzala objekt k využití nacistická tajná služba – gestapo. Veselost ani otevřenost architektury pochopitelně nekonvenovaly totalitárnímu nástroji útlatu, proto byly prosvětlené chodby rozčleněny příčkami na jednotlivé výslechové místnosti a kanceláře. Šlo nejspíš o provizorium, neboť se podle doposud neznámého, zde publikovaného megalomanského projektu (s. 148) mělo přistoupit k přestavbě celého nemocničního areálu. Historie mívá i svoji osobní stránku, což potvrzuje životní příběh Karla Gajovského, který byl v roce 1943 zatčen gestapem a ve stavbě, kterou vybudoval, vyslýchán (s. 173).

Po konci 2. světové války objekt převzala Rudá a posléze Československá armáda, která nadále používala celý umístěný v suterénu. Od 50. let budovu využíval Městský ústav národního zdraví Ostrava; v této době zde byla zřízena transfúzní stanice a do zrcadla hlavního schodiště byl vložen tubus výtahu.

V roce 2010 získal budovu Národní památkový ústav pro potřeby svého ostravského odborného pracoviště a ve stejném roce jí byl udělen status kulturní památky. Postupně byly také zahájeny práce na rekonstrukci budovy.

Rekonstrukce budovy

Rekonstrukci objektu dominovala snaha o co nejvěrnější, až pietní přístup k původním architektonickým myšlenkám. V zásadě se revitalizace opírala o stavebněhistorický průzkum Romany Rosové a Martina Strakoše z roku 2011. Ve stejném roce zvítězila ve výběrovém řízení na vypracování projektu rekonstrukce firma MS architekti, s. r. o. (s. 41), a mezi lety 2014–2016 rekonstrukční práce provedla firma PRŮMSTAV, a. s. (s. 53).

Největší zásah do hmoty stavby představovala novostavba archeologického depozitáře na místě přístavek z 50. let, která navíc z hlavního pohledu neruší původní předpokládané vyznění stavby. Problémem samozřejmě byly termoizolační vlastnosti stavby, které již neodpovídají současným požadavkům. Přirozeně největší komplikaci v tomto směru představovala nejvíce viditelná část stavby – plášť budovy. U částí s keramickým obkladem bylo použito vnitřní zateplení, u částí omítaných pak vnější s replikou původních, nyní však již značně degradovaných omítek (s. 71).

V interiéru nejvíce stavbě prospěla rekonstrukce výtahové šachty a odstranění příček z chodby, které byly nahrazeny prosklenými kójemí. Tím se interiéru budovy navrátila původní transparentnost. Díky obnově dřevěného dýhovaného obložení, pokrytého výmalbou a tapetami, se do původní podoby navrátil také přednáškový sál.

Následováníhodný příklad představuje snaha o rekonstrukci stavebně-technických prvků, z nichž nejkomplikovanější byla situace se svítidly, jejichž podoba se dochovala na původních fotografiích. Podle nich byly zhotoveny papírové modely a následně prototypy osvětlovadel byly komparovány s rozměry stavby na místě (s. 68).

Také barevné „veselosti“ bylo po desítkách let po přání sluchu, když rekonstrukce navrátila původní barevnost dveří a dalších prvků (s. 33).

Samostatnou úvahu by zasluhovalo decentní pietní místo obětí nacistické perzekuce, umístěné ve vestibulu budovy, ta by však vyžadovala zevrubnější komparaci podobných architektonicko-sochařských doplňků.

Okolí stavby dotvořilo přenesení rekonstruovaného brutalistního směrníku od Václava Uruby, který původně napomáhal v orientaci příchozím do Havířova.

Publikace

Publikace vydaná ostravským územním odborným pracovištěm Národního památkového ústavu představuje pokus o vytvoření jakéhosi modelového příkladu rekonstrukce památky moderní architektury a také

vзору, jak by měla vypadat prezentace odborných poznatků. Řečeno slovy autorů, pokus o to, „aby vznikl referenční příklad péče o památku moderní architektury, aby se demonstrovaly možnosti obnovy této architektury pro odbornou i laickou veřejnost“ (s. 7).

Publikace sumarizuje výsledky bádání i rekonstrukce v osmi kapitolách, které editor uspořádal ve sledu spíše od současnosti do historie. Nejprve nás Miloš Matěj seznamuje s problematikou hledání adekvátní budovy pro sídlo ostravského památkového ústavu, poté Romana Rosová prezentuje výsledky stavebně-historického průzkumu. Následují kapitoly věnované stavbě a rekonstrukci, které jsou představeny z různých hledisek. Můžeme se tak se stavbou seznámit z pohledu projektanta (Marián Jurga), dodavatele (Jan Zástěra) a konečně také stavebníka (Marie Bartošová). Dále se můžeme prostřednictvím kapitoly o rehabilitaci dýhového obložení (Jaroslav a Adam Jakubek) seznámit s rekonstrukčními pracemi na jednotlivých částech stavby. Dvě kapitoly pak sledují rekonstrukci Urubova směrníku (Jakub Ivánek a Tomáš Skalík).

Následně pasáže knihy jsou věnovány historii budovy (Romana Rosová, Martin Strakoš), kterou představují i v kontextu architektury lázeňských zařízení (Martin Strakoš) a také v kontextu historie ostravského gestapa (Radomír Seďa). Historickou část knihy doplňují čtivé medailony osob, které byly s výstavbou svázány. Potěší, že se nezaměřují pouze na architektky, ale věnují se také významným lékařům iniciujícím výstavbu. Vhodným doplněním se zde mohly stát medailony projektantů, stavitelů a restaurátorů podílejících se na rekonstrukci budovy, ty však v publikaci nenajdeme.

Knihu uzavírají dokumenty, a to jak vizuální (plány a dokumentace), tak textové (dokumenty a články k budově ze všech období její historie).

Editor vtiskl publikaci přehledné a logické členění, které neopomíjí žádný aspekt sledované stavby. Rozměrný formát umožnil přetisk původních plánů v patřičné velikosti, takže se v nich dá dobře číst – opak bývá bohužel častým nešvarem podobných knih. Text doplňují kvalitní fotografie od Romana Poláška, popřípadě z archivu autorů jednotlivých kapitol. Jak bývá u podobných kolektivních monografií zvykem, užité jazyk poněkud kolísá mezi spíše techničtějším pojetím kapitol o rekonstrukci a uměleckohistorickou studií.

Na tomto místě bychom měli srovnat námi sledovanou studii s obdobnými publikacemi, což ovšem není dost dobře možné, neboť knihy tohoto charakteru prakticky v našem prostředí neexistují.

Knihy nepochybně sleduje architekturu zdravotnických zařízení, ale zde bychom mohli nalézt paralelu

■ Poznámky

¹ Zevrubnější analýzu stylových východisek autoři nabízejí na s. 125 a n.

pouze v případě zpracování lázeňské architektury,² což je přece jen poněkud odlišné téma, neboť architektura lázní plní mimo utilitárně zdravotnických také v nezanedbatelné míře společenské a reprezentativní funkce. Navíc v námi sledovaném případě jde především o kancelářskou budovu, kde pouze některé části sloužily jako zdravotnická zařízení. Nabízející se srovnání s monografiemi významných památek moderní architektury v českých zemích³ také nemůže být úplně přílehavé, neboť tyto publikace se spíše zaměřují na uměleckohistorické aspekty a u vily Tugendhat či Mül-lerovy jde o památky svým významem dalece přesahující rámec českých zemí, natož regionu, což Okresní sociálně-zdravotní ústav, přes veškerý respekt k jeho kvalitní a nevťiravé architektuře, není. A o to zde patrně venkoncem šlo – poukázat na kvality, kterých dosahovala architektura „běžných“ veřejných budov, a také zdůraznit skutečnost, že i tyto budovy mohou být v současné době kvalitně, s respektem ke kvalitám původní architektury a s ohledem na nové využití rekonstruovány.

Nakolik se autorům publikace podařilo vytvořit následování hodný příklad a jestli povzbudí zájem i širší odborné veřejnosti, ukáže teprve čas, ale právě v tomto hledisku – snaze o kultivaci publikační praxe – tkví zásadní přínos této studie.

Jiří POMETLO

■ Poznámky

2 Lubomír Zeman – Pavel Zatloukal (edd.), *Slavné lázně Čech, Moravy a Slezska*, Praha 2014.

3 Ivo Hammer – Daniela Hammer-Tugendhat – Wolf Tegethoff, *Vila Tugendhat od Ludwiga Miese van der Rohe*, Brno 2013. – Karel Ksandr – Petr Ulrich – Václav Gísa, *Müllerova vila*, Praha 2000. – Dana Bořutová (ed.), *Dušan Jurkovič: architekt a jeho dům*, Brno 2010.

Mariánský sloup na Hradčanském náměstí

ADAMCOVÁ, Kateřina; ZAHRAĐNÍK, Pavel. *Mariánský sloup na Hradčanském náměstí*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2017, 296 s. ISBN 978-80-3549-1.

Téma mariánských sloupů rezonovalo v posledních letech v odborné obci nejen v souvislosti s kontroverzní, a tedy i mediálně vděčnou debatou o obnově strženého sloupu na Staroměstském náměstí v Praze.¹ Již od poloviny 90. let v jednotlivých regionech tyto památky soustavně mapuje projekt Národního památkového ústavu s názvem *Mariánské, trojiční a další světecké sloupy v českých zemích*, realizovaný kolektivem badatelů pod vedením Vratislava Nejedlé-

ho.² Autorský tým připravil v uplynulých dvou desetiletích k vydání bezmála dvacítku publikací o těchto drobných sakrálních památkách a v roce 2007 získal za „výjimečný přínos pro oblast konzervování a péče o kulturní dědictví“ zvláštní ocenění v rámci prestižní *Ceny Evropské unie za kulturní dědictví – Europa Nostra Awards 2006*.³ Kromě soupisů a dokumentace mariánských, trojičních a dalších světeckých sloupů v jednotlivých okresech a krajích České republiky jsou někteří členové úspěšného badatelského kolektivu podepsáni rovněž pod monografiemi, které byly věnovány jednotlivým významným památkám. V roce 2017 shodou okolností vyšly hned dvě takové publikace – první díl monografie o restaurování mariánského sloupu v Poličce od Vratislava Nejedlého a Petra Glásera⁴ a recenzovaná kniha Kateřiny Adamcové a Pavla Zahradníka *Mariánský sloup na Hradčanském náměstí*. Navzdory poněkud odlišnému zaměření mají obě publikace mnohé společné a nezapřou ani úzkou spojitost s výše zmíněnými soupisy mariánských a dalších sloupů v českých zemích. Ty si za dobu svého vydávání vydobýly nezpochybnitelné renomé nejen díky nesmírně pečlivé dokumentaci historických, uměleckohistorických a obrazových dokladů v archivech a knihovnách, ale právě i svým důsledně interdisciplinárním zkoumáním stavu památek a jeho historických proměn. Tento zájem o památkářské, restaurátorské a technologické průzkumy jak vlastních uměleckých děl a materiálů, z nichž byly vytvořeny, tak i o proměňující se způsoby jejich restaurování a konzervování od doby jejich vzniku až po současnost představuje mimořádnou kvalitu, díky které nacházejí publikované výstupy široké využití na různých úrovních památkové péče a v oblasti restaurování, jakož i v akademickém výzkumu dějin raně novověkého sochařství. Nijak proto nepřekvapí, že rovněž v případě recenzované publikace se stal nejnovější restaurátorský průzkum sloupu z let 2013 a 2014, spojený s důkladnou revizí a průzkumem archivních a obrazových pramenů, jedním z hlavních podnětů a východisek k novému zamyšlení se nad významem monumentálního díla Ferdinanda Maxmiliána Brokoffa na Hradčanském náměstí.

Studie je uvedena přehledem velkých sochařských projektů, které hradčanskému mariánskému sloupu na území hlavního města předcházely, počínaje sloupy postavenými ještě před koncem třicetileté války přes nejznámější staroměstský mariánský sloup z roku 1650 a konče řadou vrcholně a pozdně barokních realizací z průběhu 18. století. Poté autoři na základě dobových pramenů vesměs úřední povahy podrobně dokumentují okolnosti, které stavbě mariánského sloupu v letech 1725–1736 bezprostředně předcházely a poté ji i doprovázely. V rámci vlastní uměleckohistorické interpretace soch, ke kterým byly využity i poznatky získané v průběhu zmíněného restaurátorského průzkumu, byla věnována velká pozornost jak výtvarné ideji sloupu jako takového, tak zejména autorské otáz-

ce, Brokoffovým signaturám a především dosud uspokojivě nevyjasněné otázce autorství části jeho sochařské výzdoby. Navzdory skutečnosti, že ani recenzovaná práce bohužel nepřinesla v tomto směru žádný nečekaný průlom, lze považovat pečlivě provedenou revizi dosavadního bádání i podrobný průzkum hradčanského sloupu za cenný příspěvek ke studiu pobrokoffovského sochařství. Za mimořádně přínosnou lze považovat i třetí část práce, která je věnována „druhému životu“ hradčanského sloupu a která v intencích v úvodu vzpomínutého soupisového projektu dokumentuje měnící se postoje a přístupy ke konzervování a restaurování kamenosochařských děl od 18. až na práh 21. století. I v této části je detailní výpověď dobových pramenů konfrontována s pozdějšími památkářskými a restaurátorskými průzkumy a nabízí tak fascinující exkurz do dějin památkové péče a restaurování.

Na rozdíl od výše zmíněných studií má recenzovaná práce navíc ambici nebýt „pouhým shrnutím průzkumů, ale něčím víc – jejím cílem je pokusit se vytvořit komplexní životopis tohoto mariánského sloupu [...]“ (s. 8). Právě k otázce zvoleného narativu lze nicméně vznést i několik drobných připomínek. Nepovažují předně za úplně šťastnou snahu skloubit daný formát vycházející ze soupisových prací s opakovaně zdůrazněným záměrem vyprávět „příběh“ sloupu, respektive „příběhy“ jeho (různých) „životů“. Nejen s ohledem na formát, ale i vzhledem k důrazu na tradiční metodologický přístup v podobě stylové analýzy zůstává tento ambiciózní cíl naplněn spíše deklaratorně než reálně. Obecnějším otázkám, bez kterých nemůže být takový „životopis“ uměleckého díla nikdy zcela komplexní, jakými jsou kupříkladu interpretace funkce, idejí a ideologie, intence objednavatelů či percepce díla, je v textu ve srovnání s uměleckohistorickými popisy a analýzami forem věnována spíše jen nahodilá pozornost. Například v úvodní kapitole věnované „předchůdcům“ hradčanského sloupu se Kateřina Adamcová věnuje spíše typologii a výtvarným idejím než ideovému významu děl jako takových (srov. nepříliš detailní ikonografický rozbor např. motivu vinných hroznů na s. 32, svatotrojiční ikonografie na s. 53 či svatojosefské

■ Poznámky

1 Srov. např. recentní diskusi na stránkách *Zpráv památkové péče* LXXV, 2015, č. 3 aj.

2 Vratislav Nejedlý, Mariánské, trojiční a další světecké sloupy v českých zemích, *Zprávy památkové péče* LXXI, 2011, s. 332–339.

3 Lucie Ernstová, Projekt Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a pilíře v Čechách získal zvláštní ocenění Evropské unie, *Zprávy památkové péče* LXVII, 2007, s. 496–497.

4 Vratislav Nejedlý – Petr Gläser, *Mariánský sloup v Poličce – Restaurování. Interdisciplinární restaurátorský průzkum*, Praha 2017.